

HET FINANCIERINGSVRAAGSTUK VAN DE GEZINSBEDRIJVEN

Ir. A.W. van den Ban, Wageningen

Onlangs is als rapport no. 269 van het L.E.I. verscheenen de dissertatie van dr. De Regt over "Het financieringsvraagstuk in de Nederlandse landbouw", dat is te beschouwen als een vervolg op het L.E.I.-rapport over de financiële positie van de landbouwbedrijven in Nederland. In dit rapport wordt nagegaan op welk doel van de landbouwbedrijven er een bevredigend evenwicht bestaat tussen de beschikbare middelen en de vermogensbehoefte van het bedrijf. Hierdoor is dit rapport van grote betekenis voor de bedrijfseconomische voorlichting.

Naar onze mening wordt er echter in dit rapport niet voldoende rekening mede gehouden, dat aan de financiering van een landbouwbedrijf andere eisen worden gesteld dan aan de financiering van een industrieel bedrijf, omdat een landbouwbedrijf in de regel een gezinsbedrijf is. Het rapport maakt de indruk, dat dr. De Regt op de meeste plaatsen ervan uitgaat, dat de kosten die nodig zijn voor het levensonderhoud van het gezin vrijwel constant zijn. In dit artikel willen wij echter trachten aan te tonen, dat deze kosten sterk kunnen variëren, zodat een boer belangrijke reserves moet vormen om boer te kunnen blijven na de noodzakelijke toekomstige uitgaven in de gezinssfeer.

Op pag. 94 wijst dr. De Regt wel kort op de risico's van ziekte of invaliditeit van de boer en zijn gezinsleden. Voor de kosten van ziekenhuisopname, specialistenhulp e.d. zijn de meeste boeren waarschijnlijk wel verzekerd, zodat de maandelijkse uitgaven hiervoor dan inderdaad constant zijn. Maar we hebben de indruk, dat de meeste boeren geen verzekering hebben om in geval van ziekte van zichzelf of van hun vrouw, een vervanger te kunnen aanstellen. Voor dit vrij grote risico moeten dus voortdurend reserves beschikbaar zijn. Ook op hun oude dag kunnen veel boeren niet uitsluitend leven van de A.O.W. en hun levensverzekering, zodat hiervoor ook reserves moeten worden gevormd, die te zijner tijd weer aan het bedrijf zullen worden onttrokken.

De belangrijkste kapitaalsonttrekking aan het bedrijf, waarop een boer zich moet voorbereiden, bestaat echter uit het erfdeel van de kinderen, die geen boer worden. In het algemeen zal een boer immers wenschen, dat één van zijn kinderen het bedrijf overneemt. Dit kind heeft echter in Nederland geen recht op een groter erfdeel dan zijn broers en zusters. Iaten wij nu eens een zeer ruwe schatting maken van het bedrag, dat de ouders moeten oversparen om de continuïteit

van het bedrijf hierdoor niet in gevaar te brengen. Hierbij maken wij één enigszins irreële veronderstelling om het vraagstuk te vereenvoudigen, nl. dat er geen inflatie optreedt.

Gemiddeld heeft een Nederlandse boer + 10 ha in gebruik, waarvan 5 ha eigendom is van hemzelf of van zijn ouders. Van de gebouwen is + 70% eigendom van de familie. Uit een publicatie van de afd. Streekonderzoek van het L.E.I. blijkt, dat een volgroeid boerengezin gem. ongeveer 5.4 kinderen)^x krijgt, van wie er - laat ons aannemen - 2 op een boerderij komen, één als boer en één als boerin. De financiering is vooral moeilijk op het moment dat de ouders overleden zijn en de boedel gescheiden wordt, d.w.z., als de zoon - opvolger + 45 jaar is.

Aan bedrijfskapitaal heeft de zoon - opvolger dan nodig:

5 ha grond	f. 12.500
gebouwen	" 17.500
veestapel, werktuigen, veldinventaris e.d.	" 20.000
Totaal	f. 50.000

Voor de financiering hiervan kan hij dan beschikken over:

Hypotheek (2/3 van (f.12.500 + f.17.500))	f. 20.000
Eigen besparing	" 15.000
Totaal	f. 35.000

De continuïteit van het bedrijf komt dus in het gevaar, indien hij minder dan f.15.000 aan erfenis zou ontvangen. In dat geval wordt echter met elke generatie

$$\frac{5.4 - 2}{2} \times f.15.000,- = \pm f.25.000,-$$

aan het bedrijf onttrokken door het erfdeel van de kinderen, die de landbouw verlaten. Dit bedrag zal een oudere boer dus hiervoor in reserve moeten hebben en niet duurzaam in zijn bedrijf mogen investeren. Een groot deel van deze reserve kan hij vormen door f.20.000,- hypotheek af te lossen en dus het bedrijf volledig met eigen vermogen te financieren. Het is echter duidelijk, dat het gewenst is dat door de ouders wat grotere reserves worden gevormd, zodat het bedrijf niet in financieringsmoeilijkheden komt als zij eerder overlijden. Dan hebben de kinderen, die het bedrijf moeten overnemen immers nog niet de gelegenheid gehad de bovengenoemde f.15.000 over te sparen.

In de praktijk wordt het vraagstuk van de bedrijfsverdracht aan de volgende generatie ook wel op andere wijze opgelost dan door het vormen van deze grote reserves;

)^x Zie Landbouwkundig Tijdschrift 1949, pag. 693. Natuurlijk zijn er binnen Nederland zeer grote verschillen in kindertal, gem. bedrijfsgrootte en verhouding van eigendom en pacht.

1. door splitsing van het bedrijf;
2. overdracht van een deel van de grond aan de broers en zusters, die niet in de landbouw blijven en die deze grond dan weer verpachten aan de broer, die het bedrijf overneemt;
3. bevoordeling van de zoon, die het ouderlijk bedrijf overneemt:
 - a. bij de boedelscheiding,
 - b. door hem een hoog loon te betalen in de tijd, dat hij op het ouderlijk bedrijf medewerkt, of door hem in deze periode schenkingen te geven,
 - c. doordat de ouders bij deze zoon inwonen en daar een hoog kostgeld betalen.

In Twente en in de Graafschap is deze bevoordeling niet zelden aanmerkelijk groter dan het Nederlands erfrecht toestaat. Anderzijds komt het ook veel voor, dat een zoon jarenlang op het ouderlijk bedrijf medewerkt tegen een laag loon.

Er is slechts weinig bekend van de gewoonten, die er in Nederland heersen omtrent de vererving van boerderijen, alhoewel het zonder een goed inzicht in deze gewoonten uiteraard niet mogelijk is om hier door agrarisch-sociale voorlichting verbetering in te brengen. Alleen een nog niet gepubliceerd onderzoek van ir. A.J. Voortman, waarvan wij in het bovenstaande gebruik gemaakt hebben, geeft een goed inzicht in de verervingsgewoonten in Borculo.

Ook de normale huishoudelijke uitgaven zijn niet altijd even groot, doordat zo nu en dan grotere uitgaven gedaan moeten worden voor huishoudelijke apparatuur, verbetering van de woning of de woninginrichting. Het is immers zo, dat een boer tegenwoordig veel hogere eisen stelt aan het leven dan vroeger; daardoor vinden veel boeren het nodig hun huis en de inrichting daarvan belangrijk te verbeteren. Vaak zal men dergelijke verbeteringen niet met een afbetalingssysteem financieren, maar hier eerst geld voor sparen. Mede door deze besparingen vindt dr. De Regt, dat de financiële positie van de Nederlandse landbouwbedrijven betrekkelijk gunstig is. Hieruit mag men echter niet direct de conclusie trekken, dat het voor deze boeren mogelijk is om belangrijke bedragen in hun bedrijf te investeren, want in veel gevallen zullen deze investeringen in de huishoudelijke sfeer voor het welzijn van het gezin van meer belang zijn. Het is toch wel algemeen bekend, dat de boerin op veel gezinsbedrijven zeer hard moet werken, mede omdat het huis onpraktisch is ingericht en weinig huishoudelijke apparatuur beschikbaar is. Het is dan ook begrijpelijk, dat veel boerendochters niet gaarne met een boer willen trouwen.

Ook in de loop van de gezinscyclus en in de loop van het jaar wisselen de huishoudelijke uitgaven. In veel gezinnen is het daarom de gewoonte te sparen voor de studiekosten

van de kinderen, de rekeningen van de kolenboer e.d.

In de praktijk kent men op de meeste gezinsbedrijven geen scherpe scheiding tussen de financiering van het bedrijf en de financiering van de huishouding, maar heeft men voor beide slechts één kas. Door een onderzoek van mejuffrouw Ter Coök in de Betuwe en door een onderzoek in het Zuidelijk Westerkwartier bleek het dan ook, dat het algemeen gebruikelijk is, dat de boer en zijn vrouw alle belangrijke uitgaven eerst gezamenlijk overleggen, zowel voor het bedrijf als voor de huishouding. Als het onderzoek naar het financieringsvraagstuk in de landbouw ons inzicht in de werkelijkheid zoveel mogelijk wil vergroten zal het zich bij deze gewoonte moeten aansluiten en zich niet moeten beperken tot het bedrijfsaspect. Dit betekent, dat hiervoor samenwerking nodig is tussen bedrijfseconomen en huishoudkundigen.

Als de bedrijfseconomische voorlichting wil streven naar een zo groot mogelijk welzijn van de boerengezinnen, zal zij ook rekening moeten houden met de uitgaven, die voor het huishouden nodig zijn. In de streekverbeteringen is dat dan ook de gewoonte, maar elders gebeurt het wel eens, dat de landbouwvoorlichter aanraadt gelden in het bedrijf te investeren, die nuttiger in het huishouden besteed kunnen worden. Voor deze voorlichting is het van belang, dat het in het Zuidelijk Westerkwartier eer regel dan uitzondering bleek te zijn, dat de vrouw de gezamenlijke kas van bedrijf en huishouden beheert. Als de voorlichting over investeringen in het bedrijf hier buiten de vrouw omgaat, zal de boer het verkregen advies in het algemeen eerst met zijn vrouw moeten bespreken. Van het resultaat van deze bespreking hangt het af of hij de investeringen zal doen, die de RLVD gewenst acht.

In het bovenstaande hebben wij weinig aandacht besteed aan de inhoud van het L.E.I.-rapport no. 269. De reden hiervan is niet, dat we dit rapport niet van grote betekenis achten, maar juist dat we verwachtten, dat de meeste lezers van het "Contactblad" dit rapport al wel bestudeerd zullen hebben. Door nu de aandacht te vestigen op enkele aspecten van het financieringsvraagstuk van de landbouwbedrijven, die niet in dit rapport worden behandeld, hopen we te bereiken dat dit vraagstuk in de toekomst in een ruimer verband bestudeerd zal worden. Dit zal niet mogelijk zijn zonder een uitbreiding van het onderzoek naar het beheer van de boerenhuishoudingen.